

Szilágyi István író

Karácsonyi Zsolt költő méltatja

Egy élet, és egy mű körei – az időben.

Azt mondják az irodalomtörténet egyes berkeiben: az életrajzi adatok nem fontosak, hogy azok nagy része elkopik, jelentését veszti az időben és csak a könyvek maradnak. A mű az, ami legvégül fenntartja önmagát.

Pedig nem véletlen, hogy az alkotó létrehozott műveit és az időközben eltelt életéveket valamiféle egységként képzelel el az olvasó, a néző, a hallgató. Vannak műalkotás értékű életek, olyan alkotók is találhatunk szép számmal, akik ilyen-olyan okokból önnön életrajzukba húzódnak vissza, ahelyett, hogy saját műveik által jutnának át a lap másik oldalára, amelyet elsősorban az utókor felől lehet olvasni.

Erdélyi szerzőknek azonban még ma is engedélyezett, hogy élet és mű, erkölcsi tartás és irodalmi forma egységes egészzé forrjon össze, s legyen: bonthatatlan egész, két egymást átsugárzó és megvilágító létszelet már a kezdetek kezdetétől. Különösen, ha valaki hadiárva, ha vasúti munkásnak készült jogászhallgató, ha fiatal novellista, ha tehetségek istápolója, ha lapot igazgat (főszerkesztő-helyettesként, majd alapító főszerkesztőként) fél évszázadon át, ha úgy áll az időben, mintha az idő nem is létezne, mintha csak a mozgás volna kimondott, leírt mondatok között...

*

Szilágyi István, Kossuth-díjas író, a Nemzet Művésze, a Digitális Irodalmi Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tagja úgy látja meg a napvilágot éppen Kolozsvárt, hogy nála szilágyságibbat nehezen lehet elképzelni, úgy él évtizedek óta a Szamos-parti tömbház negyedik emeletén, hogy ha valaki kalotaszegi háza tornácán állva pillantja meg, véletlenül sem merné azt állítani, nem Szilágyi Istváné az a táj, ami éppen körbeveszi, a táj, amit az egyszerűség kedvéért Erdélynek is nevezhetünk.

Az életmű-díj élet és mű egységét is díjazza jelen esetben, a létrejövő művek háttéréről pedig lenni tudni kell, hogy miközben, például a német nyelvterületen *A kő hull apadó kútba* százezer példányban fogy el, Szilágyi István némi büszkeséggel jegyzi meg: voltak idők, amikor a pedagógus feleség híresebb volt, Kolozsváron legalábbis, a már akkor széles körben elismert regényírónál.

Széles körben, használom e kopottas fordulatot, mert Szilágyi István műveit úgy is tekinthetjük, mint, hol szűkebbre fogott, hol a végesség pereméig táguló körök sorozatát, tűzkörökét, mint egy Borges novellában, túlélési, lángalobbanási receptként, életmód-tanácsként is olvashatóan.

Már a Forrás-kötetben is olvashatunk ilyen receptet: „amikor az izzó nyíláshoz érsz, messziről dobd oda a karod, s húzd le a fejed. Vigyázz, te, kiszárad a szemed!” Ezt tanácsolja, miközben ő maga, újra és újra közel hajol a tűzhöz.

Lászlóffy Aladár írja Szilágyi István kapcsán: „ahol a homokóra nyaka hisztériásan összeszorul, ott a kuruc kor, Világos és az első világháború után azonnal fellépnek a Kós Károlyok” – azért lépnek fel, teszem hozzá, mert szükség van rájuk. Embert, írást, művet próbáló időkben nem

csupán Szilágyi István érzi úgy, hogy írnia kell, ugyanígy gondolják olvasói is. Mert szükség van Szilágyi István mondataira, a hangsúlyok végtelenül pontosan egymásutánjára, a mondatok hullámvázára és szikárságára, az olvasónak is erőt adó, mélyről, valahonnan az erdélyi szellem mélyrétegeiből érkező lendületre 1989 előtt, utána még inkább.

*

Mert Szilágyi István a távoli, vagy nem is olyan távoli múltban játszódó, apró kontinensünkön is túlsugárzó regényei minden esetben hozzánk, a mindenkori, az éppen jelenlegi olvasókhöz, „jámbor vadakhoz” szólnak, hiszen hollóidők bármikor fölénk terjeszthetik szárnyaikat, korántsem szimbolikus értelemben.

Az akkor éppen ötvenéves Szilágyi Istvánt köszöntő Alexa Károly írja: „Szilágyi Istvánt nem a parabola lehetősége, s nem is a nemzeti-nemzetiségi megmaradás ethosza készítette a visszanyúlásra az időben — vagy nem úgy, ahogy megszoktuk —: egy véglegesen és szinte nyom nélkül elmúlt életforma szocio- lógikuma és lélektana érdekelte.”

Igazat adhatunk Alexa Károlynak és tovább is lendíthetjük az általa mondottakat, mert Szilágyi István műveinek egyik kimondatlan, ám újra és újra felbukkanó kérdése, az egész művet, sőt, talán az élet-művet is átható fogalma éppen a lélektanhoz áll közel, ám egészen más szemszögből közelítve a tudományossághoz.

A lélek megmaradása ez a fogalom, a lélekmegmaradás láthatatlan, ám a sorok között, fölött mindegyre ott lebegő kérdése. Mi lesz Szendy Ilka lelkével, Deres lelkével, Tentás lelkével, mi lesz a tó, a nádas, a láp lelkével, mi lesz a mókussal, ami éppen úszik egy tavon? Mi lesz a magyar lélekkel? Attól függ. És egyáltalán – mikor mi lesz? Milyen időben, milyen térben kísérelünk meg szembenézni a valósággal?

*

Az önmagunkkal való konok szembenézést élveboncolásnak is szokás nevezni, és egy ilyen élveboncoló konokság olvasható ki a *Kísérlet* című rövidprózájából. Mert a szöveg elején úgy tűnik, egy damaszkuszi kard létrehozásának receptjét ismerjük meg, később kiderül e néhány oldalas írásból: egy rabszolga halálának lehetséges módozatait taglalja a szerző, végül megtudjuk: a szereplő – mi vagyunk. Írásművének zárószavai ekként pengnek, suhannak el mellettünk:

„...Persze mindez meghiúsul, ha mondjuk, a rabszolga beteget jelent. Ez előfordulhat egy kifogástalan példánnyal is. Ha beteg vagy, rendszerint a kivégzésedet is elnapolják. Előbb meggyógyítanak, s majd csak azután hajtják végre.

Ha a nyakad megsérült, nem akasztanak fel. Dehogy akasztanak. Agyonlőnek.

Ha kiskorú vagy, dehogyis állítanak falhoz. Várnak veled, míg nagykorú leszel.

Ha nyavalyogsz, állítólag terroristák kezéből is könnyebben szabadulsz.

Ám amire ilyenkor mindig számítani lehet: az embert a gyávaasága rendszerint gyilkosai cinkosává teszi.”

Figyelmeztetés, konok irónia társul valamiféle keserédes magabiztossággal e mondatokban, és az emberi lélek, az ember által teremtett valóság pontos ismerete. Olyan üzenetet fogalmaz meg itt is, amit szavakkal megfogalmazni szinte lehetetlen, ám ő játszi könnyedséggel oldja meg e feladatot, mert, Lászlóffy Aladárt idézve ismét: „Szilágyi István az egyetemesség játszótársa ma

a nyelvvel, annak él, ahhoz szól nagy ritkán, de maradandóan. Ő is egyik nagy demonstrációja annak, ami a jövő felől is belénk van már plántálva. Hogy az olyan áramlatok, mint a Golf, és olyan háromszögek, mint a Bermuda, egyetemesen nyilvánulnak bennünk. Hogy a transzilvanizmus, ahogy a nyugatosság is emeletenként, nemzedékenként, fejleményenként, kihívásonként változó.”

E változásokat szemlélve, Szilágyi István újra és újra azokat a kérdéseket járja körül, amelyek időközön, emberéleteken túliak, emberre, időre egyaránt figyelve.

„Hogy az életemből mennyi időt töltöttem el a lápon? Lehet, nem sokat. Ott valahogy nem éreztem az időt. De ami, amennyi kora ifjú koromban ott ért, az mindenkorra belém költözött. És az akkor is, meg azután is velem tartott, amikor hónapok, majd esztendőök teltek el” – írja készülő regényének frissen megjelent részletében. A regényben, amelyről évtizede tán, ekként nyilatkozott: „Lehet, ti megéritek, hogy befejezem, én – nem biztosan.”

*

Az életmű már most is kerek egész, de korántsem lezárt út. Az újabb mű, az újabb, életre szóló mondatok sora már felsejlik a lápon túli ködök sűrűjéből.

Nem csak a díjat alapítók, ám remélem: egész Erdély díjazza most, a bordáink mögött meghúzódó Katlanváros vadabb, vagy alig érzékelhető, mélyebb rezdüléseivel.

Isten éltesse Szilágyi Istvánt! Szívből gratulálok, Pista bácsi!